

Piotr N. Kotowicz

Zespół obiektów wczesnośredniowiecznych na osadzie wielokulturowej nr 10 w Sanoku-Olchowcach

W latach 2006–2007¹ miały miejsce badania ratownicze na stanowisku nr 10 (AZP 113-79/9) w Sanoku-Olchowcach, pow. sanocki. Badania przeprowadzono na podstawie decyzji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu, Delegatura w Krośnie i w pierwszym sezonie finansowane były przez właścicieli posesji – Joannę i Piotra Przeorskich, natomiast w drugim przez PWKZ w Przemyślu. Pracami kierował mgr Piotr Kotowicz z Muzeum Historycznego w Sanoku, przy wydatnej pomocy (w drugim sezonie badań) mgr. Marcina Glinianowicza z Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku².

Stanowisko położone jest na terasie nadzalewowej Sanu o ekspozycji E-S i E, dość łagodnie w tym miejscu opadającej ku dolinie, około 312–313 m n.p.m. Zajmuje ono około 5 ha. Duża część stanowiska jest pod intensywną uprawą. Powyżej stanowiska (w kierunku E) teren uprawny przechodzi w łąki, a następnie w pas zalesionych Gór Słonnych (ryc. 1). Nie prowadzono na nim dotąd żadnych prac wykopaliskowych, a znane jest z badań powierzchniowych autorstwa M. Parczewskiego i A. Muzyczuk w 1981 oraz weryfikacyjnych J. Bobera w 1992 roku. Doprowadziły one do odkrycia materiałów z epoki kamienia i wczesnej epoki brązu (?), epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, okresu wpływów rzymskich oraz średniowiecza i czasów nowożytnych.

Badania wymuszone zostały zawiadomieniem o planowanym posadowieniu obiektu mieszkalnego w części S-W stanowiska przy ul. Widokowej. W 2006 roku rozpoczęto jego budowę na terenie działki nr 442/2, należącej do państwa Joanny i Piotra Przeorskich³. W chwili przyjazdu na miejsce okazało się, iż część wkopów fundamentowych jest już wykonana, a w ich profilach widoczne są regularne zaciemnienia, niewątpliwie ślady po dwóch obiektach. W porozumieniu z właścicielami odsłonięto ich zarzysy (jeden obiekt w całości,

drugi częściowo) w dwóch wykopach i zadokumentowano. W roku 2007 badaniami objęto sąsiedztwo wzniesionego już budynku mieszkalnego. Założono kolejnych pięć wykopów, z których lokalizacja jednego (nr 4) miała na celu uchwycenie niedokopanego obiektu nr 1, a pozostałe rozmieszczono w dostępnych miejscach działki w celu równomiernego rozpoznania tej części stanowiska (ryc. 2).

Głębokość wykopów osiągała od 50 do 90 cm. Ich powierzchnię eksplorowano warstwami mechanicznymi wynoszącymi 20 cm. Obiekty eksplorowano również warstwami mechanicznymi, wynoszącymi 10 cm. Stratygrafia stanowiska w tej części nie jest specjalnie skomplikowana. Górną warstwę stanowi niekiedy nawet 60 cm miąższości humus powstały w wyniku głębokiej orki (warstwa 1). Poniżej znajduje się, nie zawsze konsekwentnie, warstwa podglebia (warstwa 3) z licznymi przemykami i wtrętami calcowymi (silnie porzecinana kretowinami). Pod nią mamy już do czynienia z plastyczną gliną calcową (warstwa 4), pod którą znajduje się kamienisty calec (warstwa 5). W wykopach z roku 2007 (nr 3, 5–7) prowadzono planografię znalezisk na poszczególnych poziomach. Niestety, nie przyniosła ona spodziewanych efektów. Rozrzut artefaktów był w zasadzie przypadkowy.

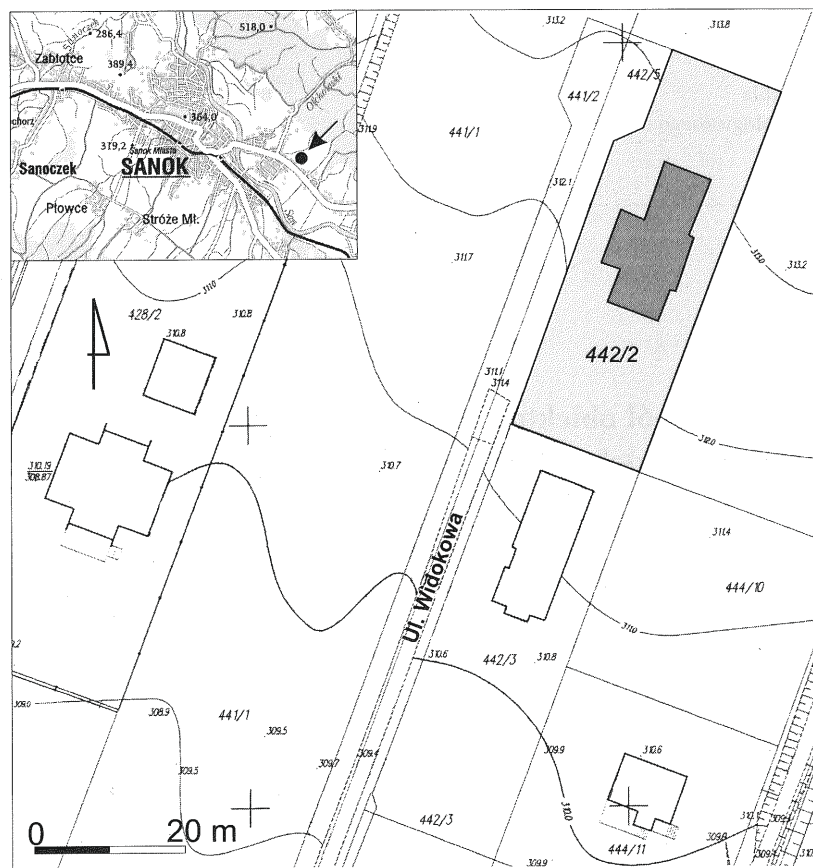
Ogółem w trakcie dwóch sezonów przebadano ponad 174 m² powierzchni, odkrywając 10 obiektów archeologicznych. Obiekty ukazywały się tuż pod warstwą humusu (ob. 1, 2, 3, 7, 8) lub na poziomie podglebia (ob. 4, 5, 6, 9, 10). W czasie badań pozyskano 764 (sezon 1 – 372 + sezon 2 – 392) zabytki oraz nieliczne grudki polepy. Wśród nich przeważa ceramika – 694 (335 + 359) w dużej mierze rozdrobnionych fragmentów. Jest to głównie ceramika wczesnośredniowieczna – 413 (272 + 141) fragmentów, nieliczne są fragmenty datowane na epokę brązu – 44 (5 + 39) oraz okres wpływów rzymskich – 48 (13 + 35). Nieco większy jest udział ceramiki nowożytnej – 63 (10 + 53) fragmenty. Pozostałą część zbioru stanowią fragmenty ceramiki określonej ogólnie jako pradziejowa i nieokreślona⁴. Poza tym, głównie w humusie, odkryto zabytki wydzielone: fragment dwustożkowatego przęslika glinianego o bliżej nieokreślonej chronologii (tabl. VI, 2), fragment fajki glinianej,

¹ Prace trwały w dniach od 28 sierpnia do 2 września 2006 r. i od 10 czerwca do 10 lipca 2007 r.

² Oryginał dokumentacji oraz materiał zabytkowy pozyskany podczas badań został złożony w Muzeum Historycznym w Sanoku (nr inw. MHS/703 i 707), natomiast kopia dokumentacji oraz opracowanie wyników badań trafiły do archiwum Podkarpackiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Krośnie.

³ W tym miejscu pragnę serdecznie podziękować państwu Joannie i Piotrowi Przeorskim za umożliwienie przeprowadzenia badań na terenie ich posesji.

⁴ Za pomoc w ustaleniu chronologii materiału ceramicznego z badań składam serdeczne podziękowania Paniom mgr mgr Elżbiecie Pohorskiej-Klei z Instytutu Archeologii UJ i Marii Zielińskiej z Muzeum Historycznego w Sanoku.

Ryc. 1. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Lokalizacja obszaru badawczego. Oprac. P. N. Kotowicz

Abb. 1. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Lokalisierung des Explorationsgebietes. Bearb. P. N. Kotowicz

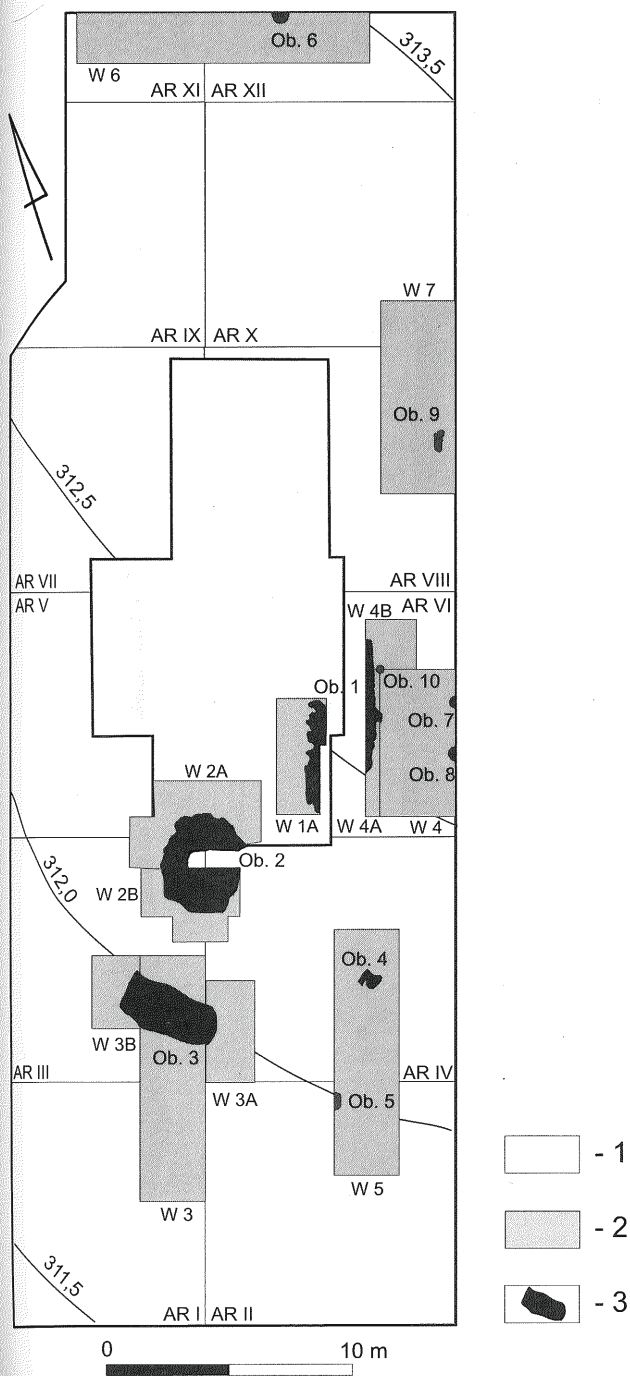
Рис. 1. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. Локализация исследуемой территории. Составитель П. Н. Котович

dwie kulki szklane, dwa fragmenty nowożytnego szkła⁵, dwie bryłki ołowiu, niezidentyfikowaną monetę, fragment blaszki miedzianej, uszko brązowe z fragmentem drewna, podkówkę (?) i podkówkę żelazną oraz kilkanaście bliżej nieokreślonych przedmiotów żelaznych. Na bliższą uwagę zasługuje brązowe, wykonane z wytłaczanej blachy płaskie kółko z otworem w środku (tabl. VI, 1), na którym podczas konserwacji zarejestrowano resztki włosia. Zabytek odkryto bezpośrednio nad obiektem nr 2. Do materiału zabytkowego dołączono również odkryte w wykopach grudki naturalnego czarnego rogowca menilitowego.

Niestety, większość odkrytych obiektów (niewielkich jam i dołków posłupowych) nie zawierała materiału zabytkowego (ob. 5–6, 8–10). Jedynie w obiekcie nr 4 (wymiary 70 x 60 cm, miąższość 22 cm) natrafiono na trzy mikroskopijne fragmenty ceramiki o niesprecyzowanej dotąd chronologii (jeden z nich być może wsr.), a w obiekcie nr 7 (wyeksplorowany połowicznie; wymiary 50 x zach. 24 cm, miąższość 40 cm) wystąpił zaledwie jeden fragment ceramiki o zniszczonych powierzchniach i o niesprecyzowanej chronologii (OWR lub nowożytny). Na szczególną uwagę zasługują więc duże obiekty o metryce wczesnośredniowiecznej, oznaczone nr od 1 do 3.

⁵ Drugi, mało charakterystyczny fragment szkła, o bliżej niesprecyzowanej chronologii (być może o metryce prahistorycznej) odkryty został w humusie nad obiektem nr 2.

Obiekt nr 1/2006–2007 (ar VI, wykop 1A i 4, 4A oraz 4B) ukazał się tuż pod warstwą humusu, na gł. ok. 25 cm (ryc. 3). Niestety, centralna jego część została zniszczona wkopem fundamentowym ze względu na co tak kształt, jak i rzeczywiste rozmiary określić można jedynie w przybliżeniu. Prawdopodobnie mamy tutaj do czynienia z jamą o wydłużonym, owalnym kształcie, o wymiarach 710 x 290 cm (pow. ok. 20,6 m²). Dłuższa jej oś przebiegała w kierunku NNW-SSE. W przekrojach pionowych obiekt przybierał formę nieckowatą o płaskim dnie. Miąższość obiektu wynosi od 20 do 30 cm, jednak rozpiętość ta spowodowana jest przez licznie występujące kretowiny. Zasadniczo więc wynosi ona 25 cm. Wypełnisko barwy intensywnie czarnej (na zewnątrz przechodzące w brązową warstwę 3) z przepalonymi kamieniami, przypadkowo rozrzuconymi na całej przestrzeni obiektu. Pozyskany materiał to głównie ceramika (57 fragm.), przeważnie wczesnośredniowieczna (40 fragm. – tabl. I, 2–13). Wyróżniono jednak także nieliczne zabytki ceramiczne z epoki brązu (6 fragm. – tabl. I, 1) i okresu wpływów rzymskich (1 fragm.), a także ułamek ceramiki nowożytnej (w górnej partii obiektu – jako wtwór w kretowinie). Pozostałych ułamków ceramicznych (9 fragm.) nie udało się bliżej scharakteryzować. W części W obiektu natrafiono na skupisko ceramiki wczesnośredniowiecznej, z którego udało się wykleić większą część naczynia tabl. I, 13). Poza

Ryc. 2. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Plan zbadanej części stanowiska w ramach wyznaczonej siatki arowej: 1 – budynek mieszkalny; 2 – wykopu archeologiczne (1–7); 3 – obiekty archeologiczne (1–10). Oprac. P. N. Kotowicz

Abb. 2. Sanok-Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Plan des erforschten Fundstellenteils im Bereich des markierten Ar-Rasters: 1 – Wohnobjekt; 2 – archäologische Grabungsschnitte (1–7); 3 – archäologische Objekte (1–10). Bearbeitung P. N. Kotowicz

Рис. 2. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. План исследованной части памятника в границах размеченной сетки квадратов: 1 – жилищный дом; 2 – археологические раскопы (1–7); 3 – археологические объекты (1–10). Составитель П. Н. Котович

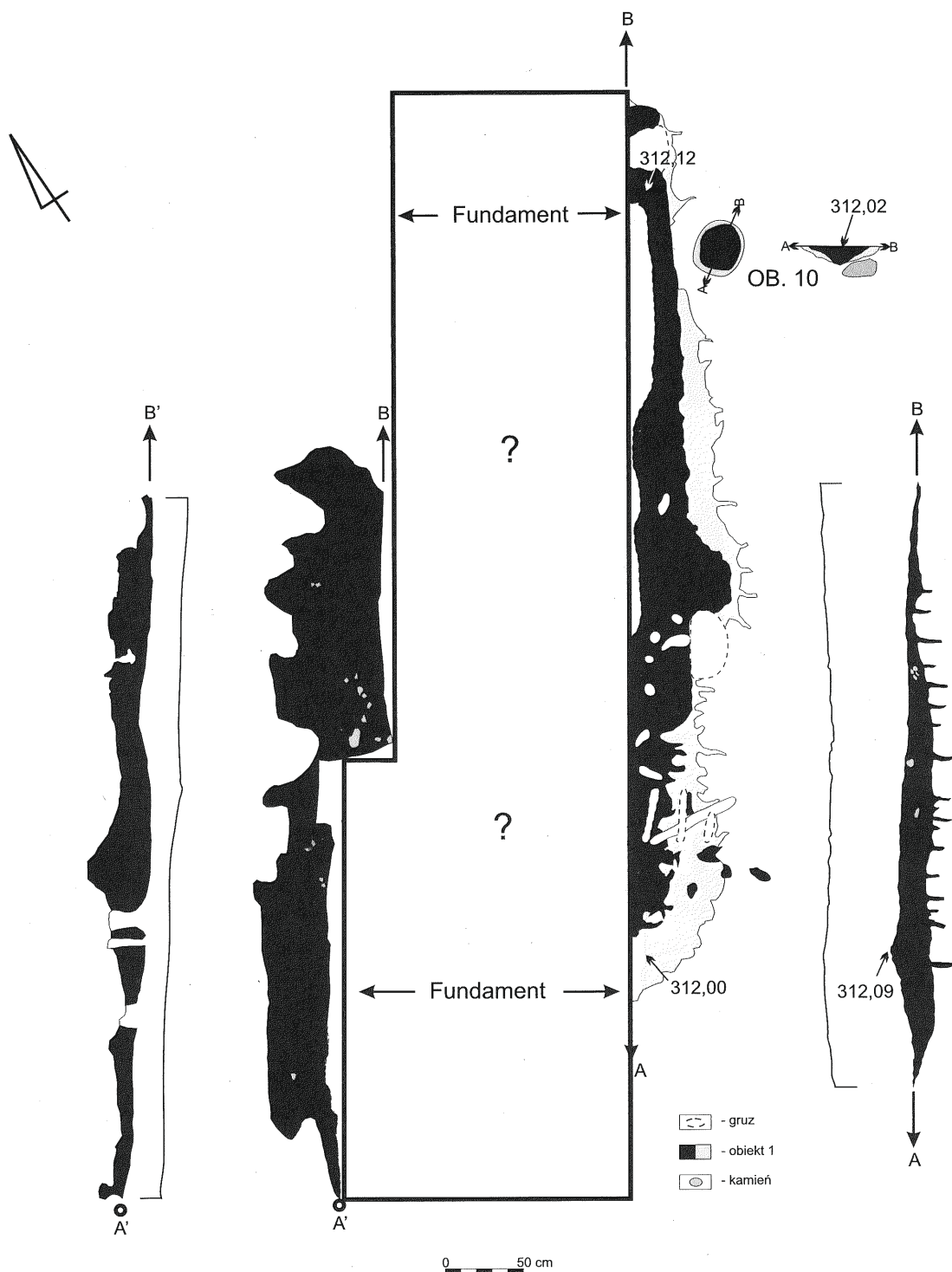
tym w obiekcie znaleziono również fragment przęślika glinianego oraz dwie bryłki rogowca i żużel.

Wyróżnione fragmenty ceramiki z epoki brązu miały domieszkę głównie w postaci drobin ceramicznych, piasku

i czarnego rogowca menilitowego, natomiast z okresu wpływów rzymskich – białego tłucznia mineralnego. Szerszą analizę można przeprowadzić dla materiałów wczesnośredniowiecznych. Z nadających się do analizy 24 fragmentów ceramiki, 11 stanowią obustronnie obtaczane, w tym cztery wylewy (tabl. I, 2–5, 7, 13); trzy fragmenty są obtaczane na zewnątrz i przykrawędnie od wewnątrz, a poniżej wygładzane (tabl. I, 12–13); trzy są obtaczane od wewnątrz (tabl. I, 8); natomiast dwa kolejne obtaczane na zewnątrz i wygładzane od wewnątrz (tabl. I, 11). Na pięciu fragmentach widoczne są ślady wygładzania od wewnątrz. Rodzaj domieszki udało się ustalić dla 32 fragmentów. Bez wyjątku we wszystkich analizowanych przypadkach wystąpił piasek o różnych proporcjach i wielkościach ziaren, dodatkowo siedem fragmentów miało domieszkę tłucznia (w tym różowego x 1, białego x 2, czarnego rogowca menilitowego x 1), a kolejnych siedem domieszkę drobin ceramicznych. Tłuczeń wystąpił głównie w fragmentach z gruboziarnistym piaskiem, gdzie nie zaobserwowano śladów obtaczania. Wszystkie nadające się do identyfikacji to fragmenty naczyń garnkowatych (tabl. I, 2–6, 13), w trzech przypadkach udało się określić średnice wylewów – 15,5, 16,5 i 25,0 cm. Ornamentyka jest dość oszczędna i występuje sporadycznie. Pojawiają się motywy wielokrotnej linii falistej wykonanej narzędziem wielozębny (tabl. I, 8), w jednym przypadku wykonanej na zewnętrznej krawędzi wylewu (tabl. I, 3). Zdarzają się też dookolne linie ryte wykonane narzędziem jednozębnym, występujące zarówno pojedynczo (tabl. I, 11), jak i zwielokrotnione (tabl. I, 7) oraz szerokie dookolne żłobki, wykonane narzędziem o płaskiej końcówce (tabl. I, 9, 12).

Obiekt nr 2/2006 (ar III–VI, wykop 2A i 2B), znajdował się tuż pod warstwą humusu na gł. 20–25 cm od powierzchni i zagłębiał się bezpośrednio w gliniasty calec (ryc. 4). Na jego obrzeżach zarejestrowano resztki warstwy 3. Jego część E została silnie zniszczona przez wkop fundamentowy. Na poziomie odkrycia obiekt przybrał kształt czworoboku o zaokrąglonych narożnikach (lepiej było to widoczne na niższym poziomie), o wymiarach 4,23 x 3,63 m i miąższości ok. 30 cm. Dłuższa oś przebiegała w kierunku NNW-SSE. W przekrojach pionowych obiekt przybierał formę nieckowatą do dość płaskim dnie. Wypełnisko barwy intensywnie czarnej, z przepalonymi kamieniami, przypadkowo rozrzuconymi na całej przestrzeni obiektu. Nie stwierdzono obecności regularnego pieca, ale w części N zarejestrowano nieco większe skupisko kamieni, które mogło być jego pozostałością. Niewykluczone też, że piec znajdował się w części zniszczonej przez wkop fundamentowy. Z wypełniska obiektu wyeksplorowano 208 fragmentów ceramiki, w przeważającej ilości wczesnośredniowiecznej (198 fragmentów), kilka fragmentów ceramiki pradziejowej nieokreślonej (9 fragm.) oraz ułamek ceramiki nowożytniej. Oprócz tego w obiekcie odkryto nieliczne grudki polepy, żużle (15 fragm.), płytkę szlifierską ze śladami użytkowania i cztery przedmioty żelazne, w tym gwóźdź z podkładką oraz fragment dwóch blaszek żelaznych, spojenych nitem (tabl. II, 1–2).

Ceramika o metryce wczesnośredniowiecznej reprezentowana jest przez 24 wylewy, 12 fragmentów den oraz liczne ułamki brzuśców, partii podwylewowych i przydennych. Do szerszej analizy przeznaczono 138 fragmentów ceramiki (pozostałe były mocno rozdrobnione, często miały też silnie

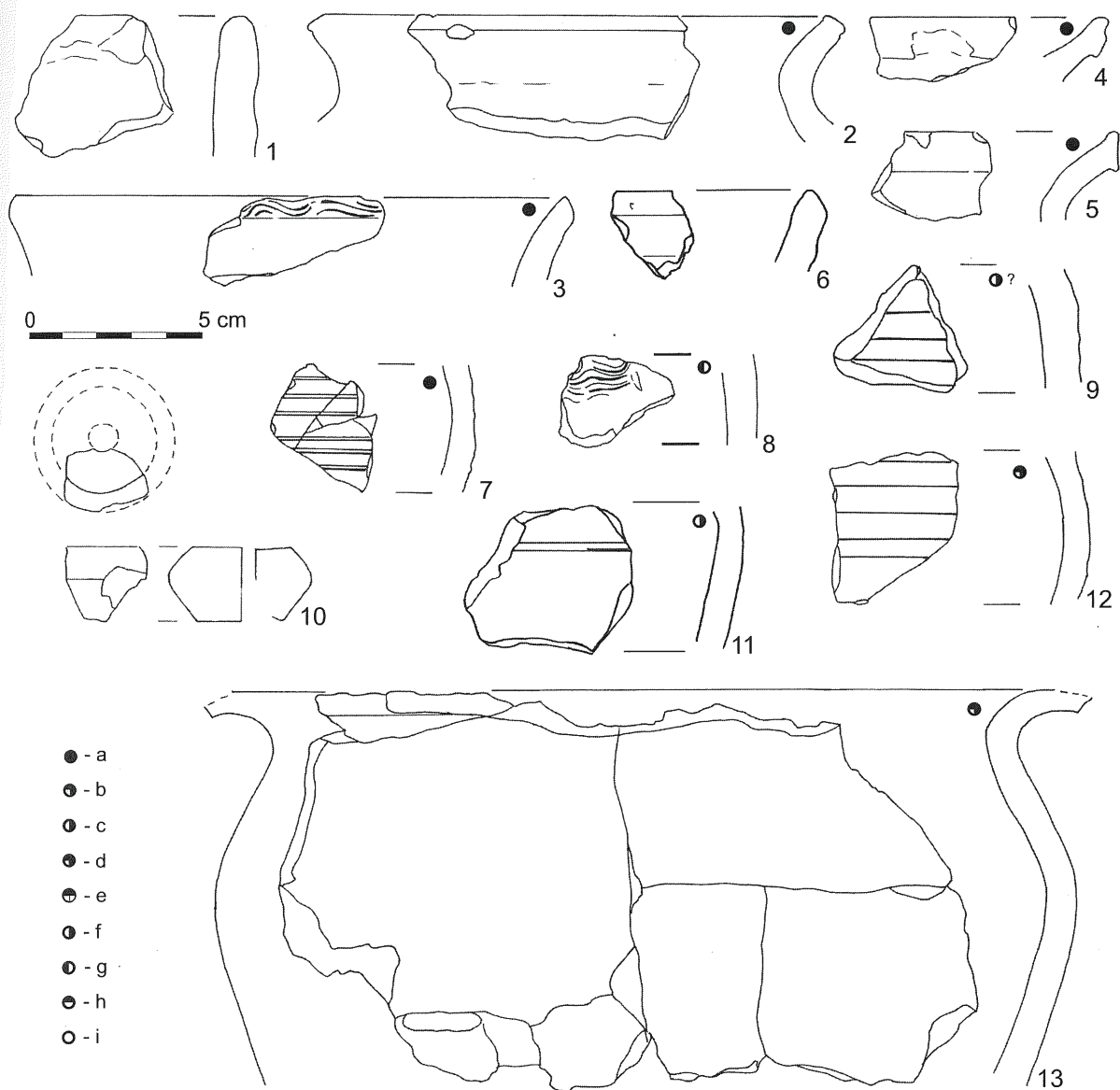
Ryc. 3. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Plan i profile obiektu nr 1 i 10. Rys. M. Glinianowicz i P. N. Kotowicz

Abb. 3. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Plan und Profile der Objekte 1 und 10. Zeichn. M. Glinianowicz und P. N. Kotowicz

Рис. 3. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. План и разрезы объектов № 1 и 10. Рис. М. Глинянович и П. Н. Котович

starte powierzchnie, a niekiedy były wtórnie przepalone). Zaledwie na 24 fragmentach, w tym na ośmiu wylewach (tabl. II, 4, 8; III, 3, 5-6, 8, 12-13) i 16 brzuścach (tabl. IV, 1, 4, 7, 9), zarejestrowano ślady obustronnego obtaczania. Obustronnie przykrawędnie i od strony zewnętrznej obtaczanych było kolejnych osiem fragmentów (tabl. II, 6-7, 9, 12; III,

1, 14, 15). Dwa fragmenty naczyń obtoczono analogicznie do powyższych (tabl. III, 10; IV, 1), jednak poniżej linii szyjki od wewnątrz zarejestrowano dodatkowo ślady wygładzania. 34 zachowane fragmenty ceramiki, głównie brzuśce, sporadycznie też inne partie naczyń (tabl. III, 7, 17, 19; IV, 2, 20) były obtaczane od zewnątrz, ze śladami wielokierunkowego

Tabl. I. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Materiał zabytkowy z obiektu nr 1: 1-9, 11-13 – ceramika (a – obustronnie obtaczana; b – obtaczana od zewnątrz i przykrawędnie od wewnątrz, poniżej wygładzana; c – obtaczana od zewnątrz i wygładzana od wewnątrz; d – obtaczana od zewnątrz i przykrawędnie od wewnątrz; e – obustronnie przykrawędnie obtaczana i wygładzana od wewnątrz; f – obtaczana od zewnątrz; g – obtaczana od wewnątrz; h – obustronnie przykrawędnie obtaczana; i – bez śladów obtaczania); 10 – fragment glinianego przęślika. *Rys. P. N. Kotowicz*

Taf. I. Sanok-Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Fundmaterial aus dem Objekt Nr. 1: 1-9, 11-13 – Keramik (a – beiderseitig abgedrehte Keramik; b – außen und innen am Rand abgedrehte, unten geglättete Keramik; c – außen abgedrehte und innen geglättete Keramik; d – außen und innen am Rand abgedrehte Keramik; e – beiderseitig am Rand abgedrehte und innen geglättete Keramik; f – außen abgedrehte Keramik; g – innen abgedrehte Keramik; h – beiderseitig am Rand abgedrehte Keramik; i – Keramik ohne Abdrehsuren); 10 – Fragment eines Tonwirtels. *Zeichn. P. N. Kotowicz*

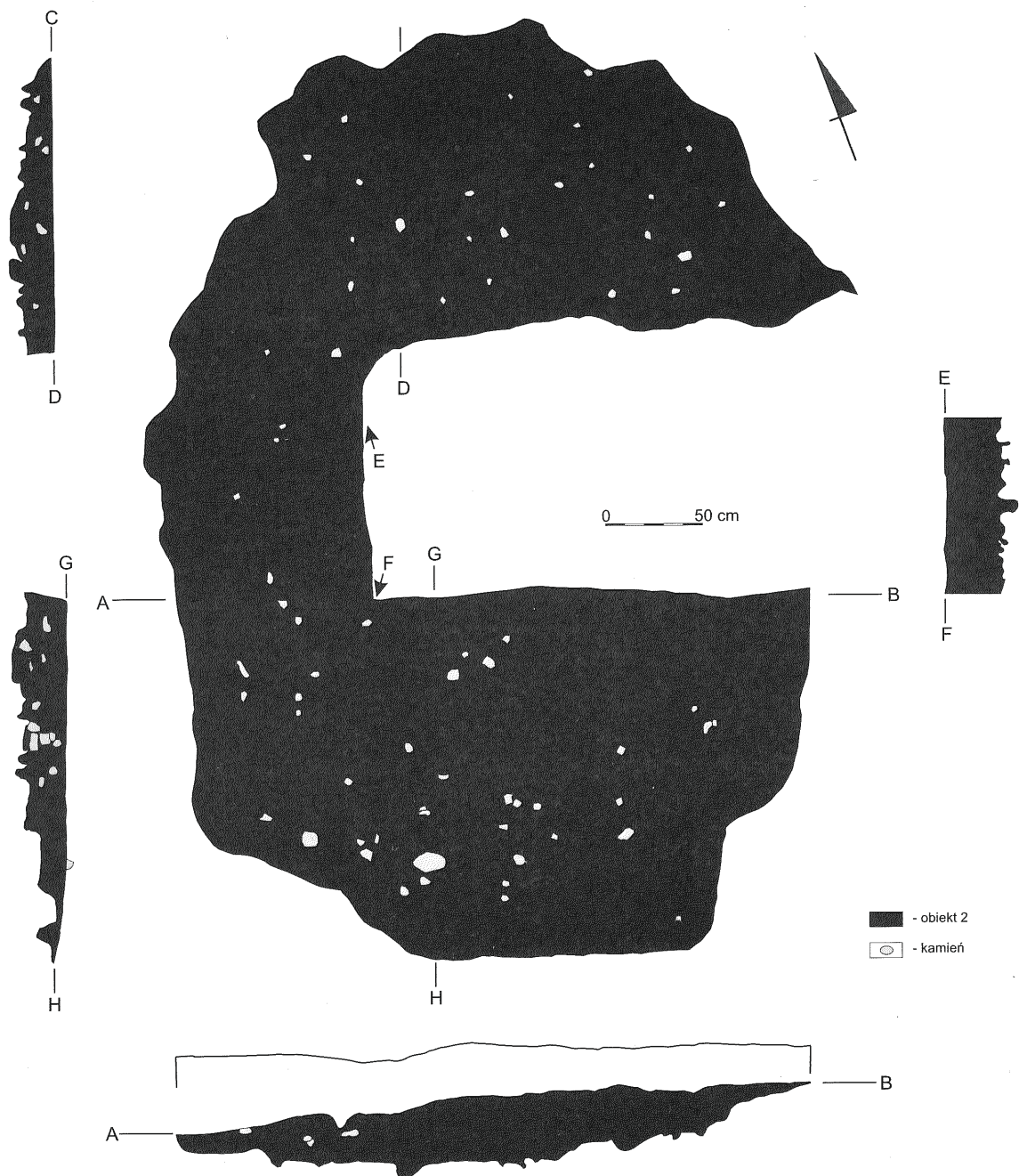
Табл. I. Санок-Ольховцы, пов. Санокский, пам. 10. Вещевой материал из объекта № 1: 1-9, 11-13 – керамика (а – обточенная на круге с обеих сторон; б – обточенная извне и по венчику изнутри, ниже заглаженная; в – обточенная извне и заглаженная изнутри; г – обточенная извне и по венчику изнутри; д – обточенная извне и по венчику изнутри; е – с обеих сторон по венчику обточенная и заглаженная изнутри; ф – обточенная извне; г – обточенная изнутри; h – с обеих сторон по венчику обточенная; i – без следов обтачивания); 10 – фрагмент глиняного пряслица. *Рис. П. Н. Котович*

wygładzania po stronie wewnętrznej. Naczynia obtaczane jedynie od strony zewnętrznej reprezentowało 15 fragmentów – cztery wylewy (tabl. II, 3, 11; III, 4, 7) i 11 brzuśców (tabl. III, 18, 21). Aż 40 fragmentów ceramiki (tabl. IV, 3, 5, 12, 14) nosiło ślady wygładzania od wewnątrz przy jednoczesnym braku jakichkolwiek praktyk wygładzających po stronie zewnętrznej⁶.

⁶ Może to być jednak spowodowane silnym starciem powierzchni zewnętrznej, które zatarło ewentualne ślady obtaczania lub wygładzania.

Są to jednak partie brzuśców i części przydennych naczyń. Na 15 fragmentach zaobserwowano natomiast ślady po wygładzaniu jedynie powierzchni zewnętrznych (tabl. IV, 17, 19, 21, 23). Dodatkowo na jedynym w całości zachowanym dnie (tabl. IV, 20) zarejestrowano ślady odcinania naczynia od koła⁷. We wszystkich przypadkach domieszkę stanowił pia-

⁷ Na jednym dnie, zachowanym jedynie w części centralnej, dobrze widoczna jest technika formowania dna z taśm gliny, skręcanych spiralnie od środka.

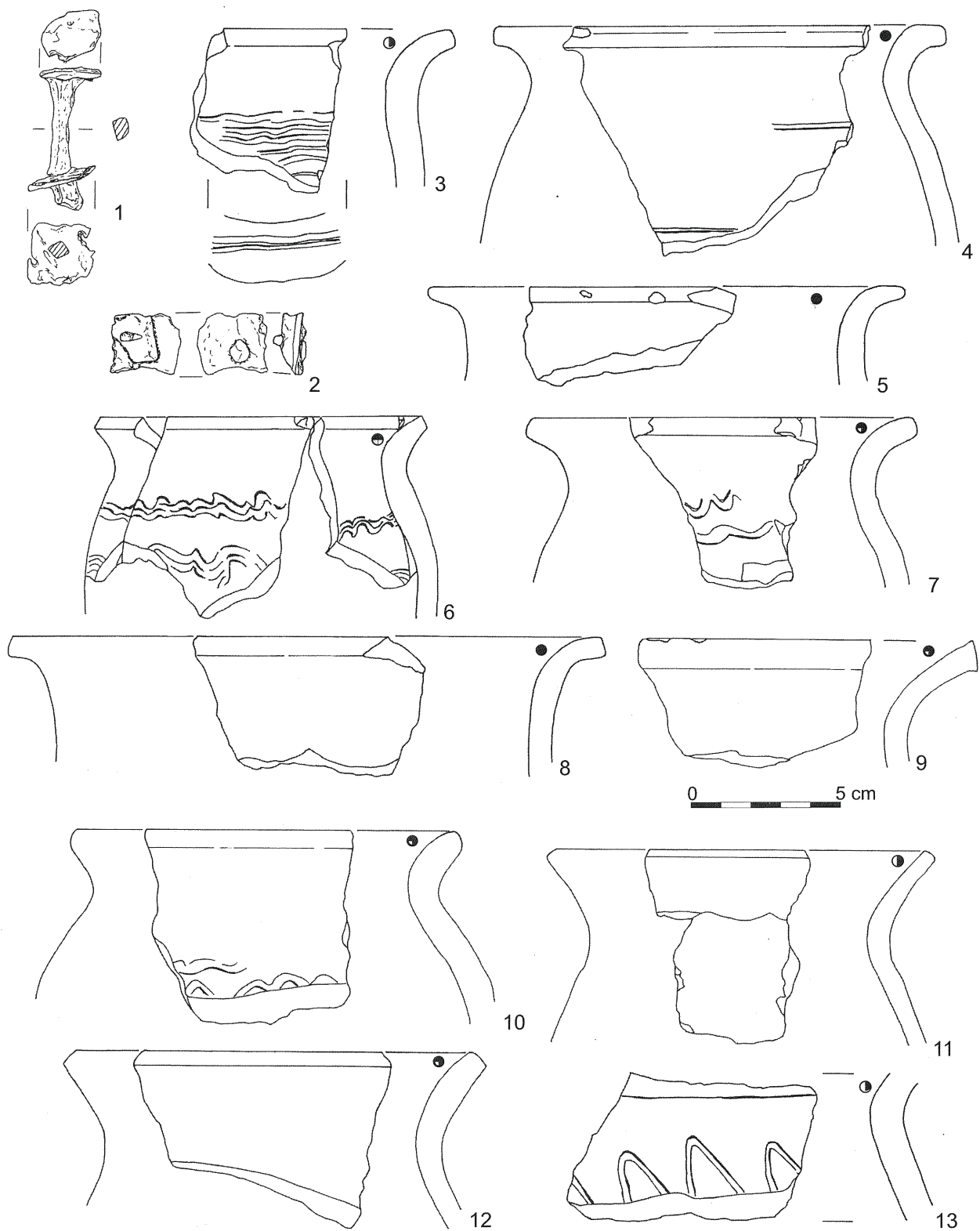
Ryc. 4. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Plan i profile obiektu nr 2. Rys. P. N. Kotowicz

Abb. 4. Sanok-Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Plan und Profile des Objekts Nr. 2. Zeichn. P. N. Kotowicz

Рис. 4. Санок-Ольховцы, пов. Санокский, пам. 10. План и разрез объекта № 2. Рис. П. Н. Котович

sek o różnej granulacji – od bardzo małej do dużej i w różnych proporcjach. Ślady obtaczania zachowały się głównie na fragmentach naczyń o niewielkim udziale domieszki drobnziarnistego piasku. Dodatkowo w części materiału (23 fragmenty) zaobserwowano występowanie domieszki tłuczni kamiennego, głównie barwy białej i czarnej (tabl. III, 7, 17). W 31 przypadkach stwierdzono też obecność drobin ceramicznych (tabl. II, 4, 6; III, 15, 17, 19; IV, 1, 3–5, 9, 14, 20). Wszystkie nadające się do rekonstrukcji formy reprezentowane były przez naczynia garnkowate o różnych wydętościach brzuśców względem wylewów (tabl. II, 4–12; III, 1–2, 7, 10). Średnice wylewów oscyływały między 7,0 a 16,0 cm, a den (tabl. IV, 15–23) – pomiędzy 6,0 a 12,0 cm. Znacznie bogatsza, aniżeli w przypadku materiału zabytkowego z obiektu nr 1, jest or-

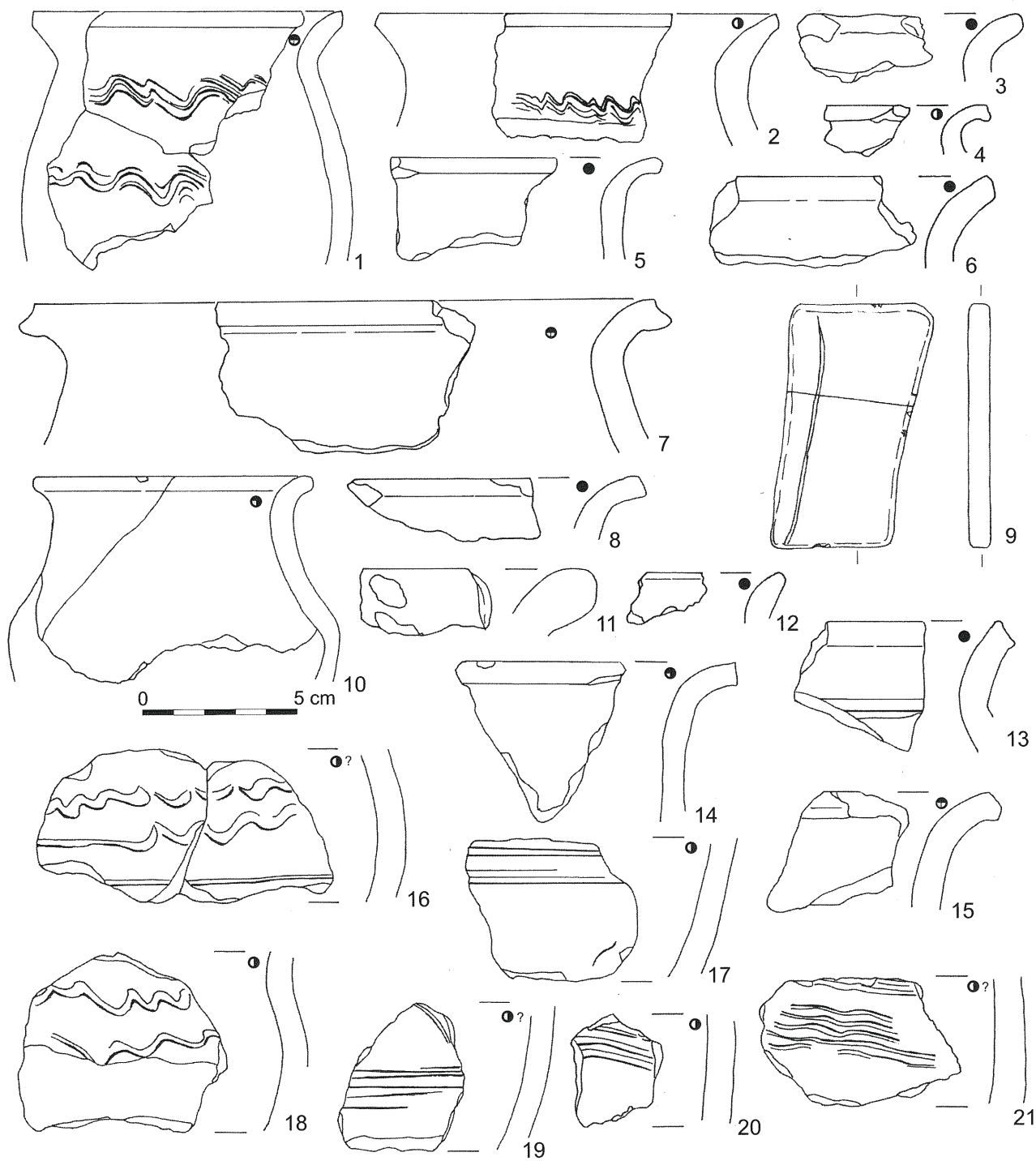
namentyka naczyń. Ornament наносило głównie na górne i środkowe partie brzuśca. Na 17 fragmentach naczyń wystąpiły różne wariacje ornamentu falistego. Przeważają fragmenty, na których zdobienie wykonano za pomocą grzebienia (tabl. II, 3, 6; III, 1–2, 20–21; IV, 2–3, 5), niekiedy w postaci wydzielonych stref (tabl. II, 6; III, 1; IV, 2, 5). W kilku przypadkach ornament wykonano też jednozębnym narzędziem o ostrym (tabl. II, 13; IV, 1, 6) lub zaokrąglonym (tabl. III, 16, 18; IV, 7) zakończeniu. Ornament linii falistych występował też w kombinacjach z dookólnymi liniami poziomymi (tabl. III, 16; IV, 3, 6, 8). To ostatnie zdobienie występuje również samodzielnie (tabl. II, 4; III, 13, 17; IV, 4, 8–9, 11–12). W jednym przypadku (ryc. II, 3) wykonany grzebieniem ornament wystąpił po wewnętrznej stronie wylewu.

Tabl. II. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Materiał zabytkowy z obiektu nr 2: 1-2 przedmioty żelazne; 3-13 – ceramika. Rys. P. N. Kotowicz

Taf. II. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Fundmaterial aus dem Objekt Nr. 2: 1-2 Eisengegenstände; 3-13 Keramik. Zeichn. P. N. Kotowicz

Табл. II. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. Вещевой материал из объекта № 2: 1-2 – железные предметы; 3-13 – керамика. Рис. П. Н. Котович

Tabl. III. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Materiał zabytkowy z obiektu nr 2: 1-8, 10-21 – ceramika; 9 – gładzik kamienny. Rys. P. N. Kotowicz

Taf. III. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Fundmaterial aus dem Objekt Nr. 2: 1-8, 10-21 – Keramik; 9 – Steinglätter. Zeichn. P. N. Kotowicz

Табл. III. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. Вещевой материал из объекта № 2: 1-8, 10-21 – керамика; 9 – шлифовальный камень. Рис. П. Н. Котович

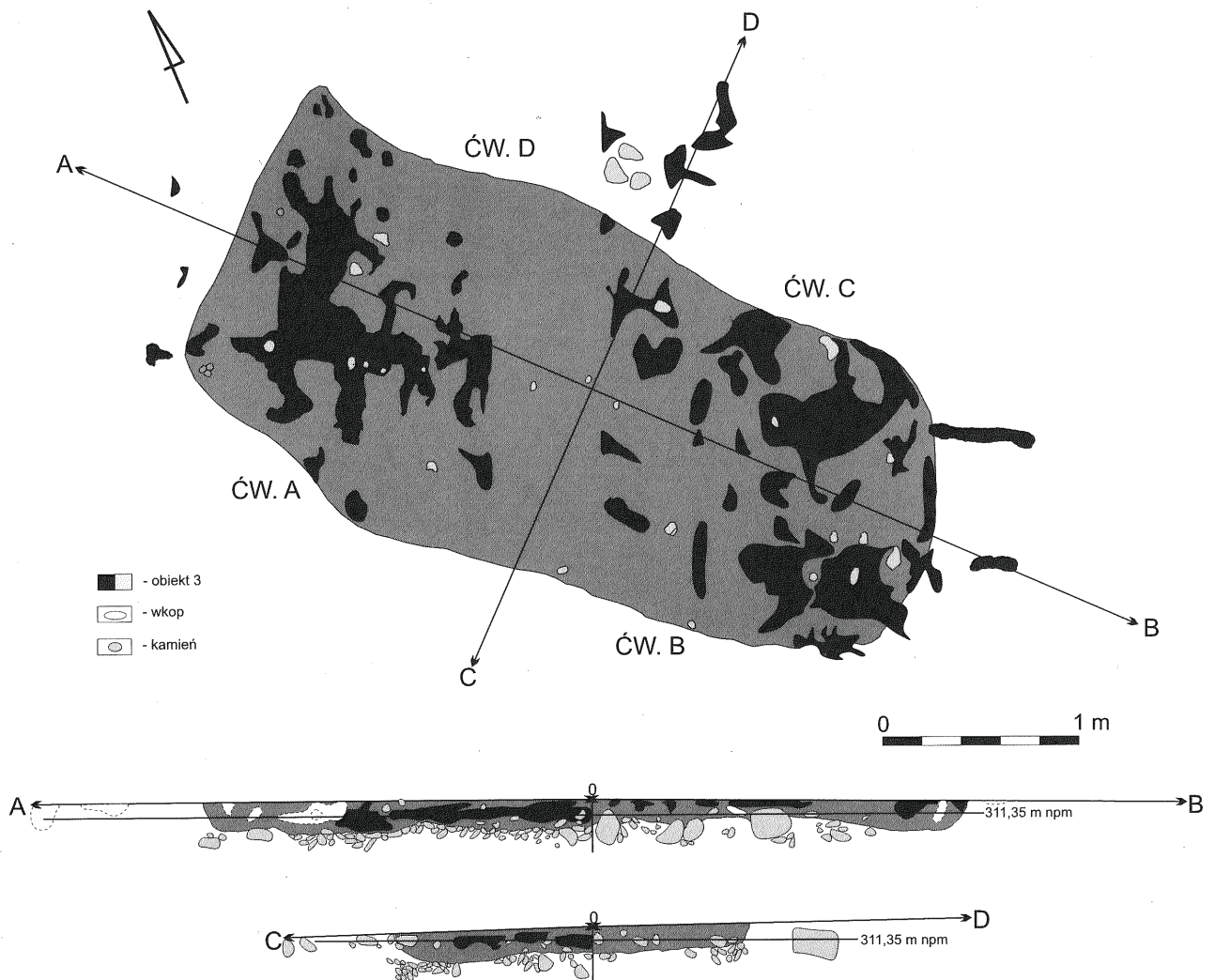

Tabl. IV. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Materiał zabytkowy z obiektu nr 2: 1-23 – ceramika. Rys. P. N. Kotowicz
 Taf. IV. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Fundmaterial aus dem Objekt Nr. 2: 1-23 – Keramik. Zeichn. P. N. Kotowicz
 Табл. IV. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. Вещевой материал из объекта № 2: 1-23 – керамика. Рис. П. Н. Котович

Obiekt nr 3/2007 (ar III–IV, wykop 3, 3A i 3B) znajdował się tuż pod warstwą humusu na gł. 30–40 cm (ryc. 5). W części środkowej był częściowo naruszony przez bruzdę pługa, a jego wypełnisko przecinały liczne kretowiny. Na poziomie odkrycia obiekt przybrał kształt prostokąta o lekko zaokrąglonych narożnikach o wymiarach 390 x 200 cm (pow. 7,8 m²) i miąższości ok. 20 cm. Dłuższa oś przebiegała w kierunku NW-SE. W przekrojach pionowych obiekt przybierał formę nieckowatą z płaskim dnem. Wypełnisko barwy intensywnie czarnej z szarymi przejaśnieniami, w którym zarejestrowano dużą ilość kamieni, często przepalonych. Z obiektu wyeksplorowano 77 fragmentów ceramiki. Przeważała ceramika wczesnośredniowieczna (48 fragm. – tabl. V, 1, 3–9), po jednym fragmencie ceramiki z epoki brązu i okresu wpływów rzymskich (tabl. V, 2), pięć fragmentów ceramiki z epoki brązu lub okresu wpływów rzymskich, 12 fragmentów ceramiki pradziejowej nieokreślonej oraz 10 fragmentów ceramiki nieokreślonej. Poza tym wystąpiły niewielkie ilości grudek polepy, węgle drzewne i dwie grudki rogowca. W górnej partii wypełniska zarejestrowano obecność kilku niewielkich, przepalonych kości. Na 40 fragmentach naczyń wczesnośredniowiecznych można przeprowadzić szczegółowszą analizę.

Niestety, rodzaj i zasięg działań garncarza, związanych z samym procesem formowania naczyń, jest tutaj słabo widoczny. Jedyne w trzech przypadkach, w tym przy jednym wylewie, stwierdzono obustronne obtaczanie (tabl. V, 1). Dwa brzuśce i jeden wylew (tabl. V, 3) były obtaczane jedynie w partii zewnętrznej, a na czterech kolejnych brzuścach stwierdzono również ślady wygładzania od wewnątrz. Jeden z wylewów (tabl. V, 6) i jeden z fragmentów pod wylewem miał ślady przykrawędniowego, obustronnego obtaczania, a poniżej szyjki, od wewnątrz, również obtaczania. Rodzaj domieszki ustalono dla wszystkich 40 fragmentów. Piasek wystąpił we wszystkich analizowanych przypadkach i był to głównie piasek drobny. Sporadycznie pojawiał się również tłuczeń (5 przypadków: biały i czarny – rogowiec menilitowy), z reguły we fragmentach z piaskiem o większych ziarnach. Jeszcze rzadziej, gdyż zaledwie w dwóch przypadkach, wystąpił tłuczeń ceramiczny. Warto wspomnieć, iż część fragmentów ceramicznych była wtórnie przepalona. Ponownie wszystkie lepiej zachowane fragmenty reprezentowały formy garnkowate, o średnicach wylewów: 11,0, 13,0 i 17,0 cm oraz den: 6,5, 8,0 i 12,0 cm. Ornament wystąpił zaledwie w dwóch przypadkach. Jeden z wylewów (tabl. V, 3) ma zdobienie na swej wewnętrznej

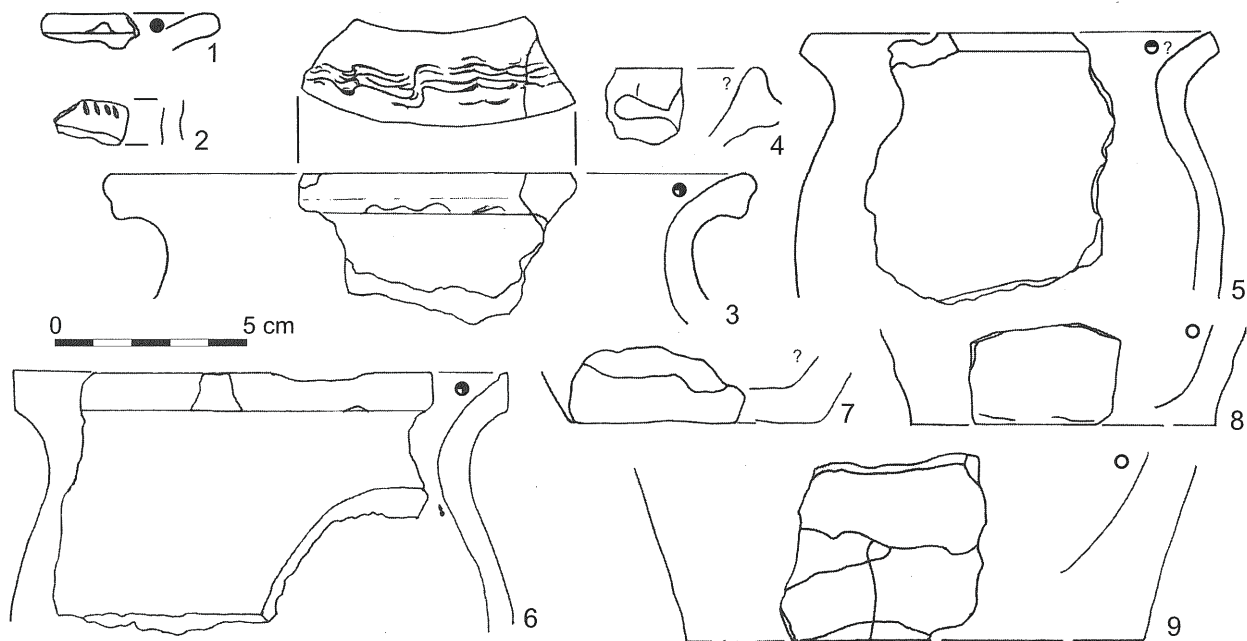

Ryc. 5. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Plan i profile obiektu nr 3. Rys. M. Glinianowicz i P. N. Kotowicz

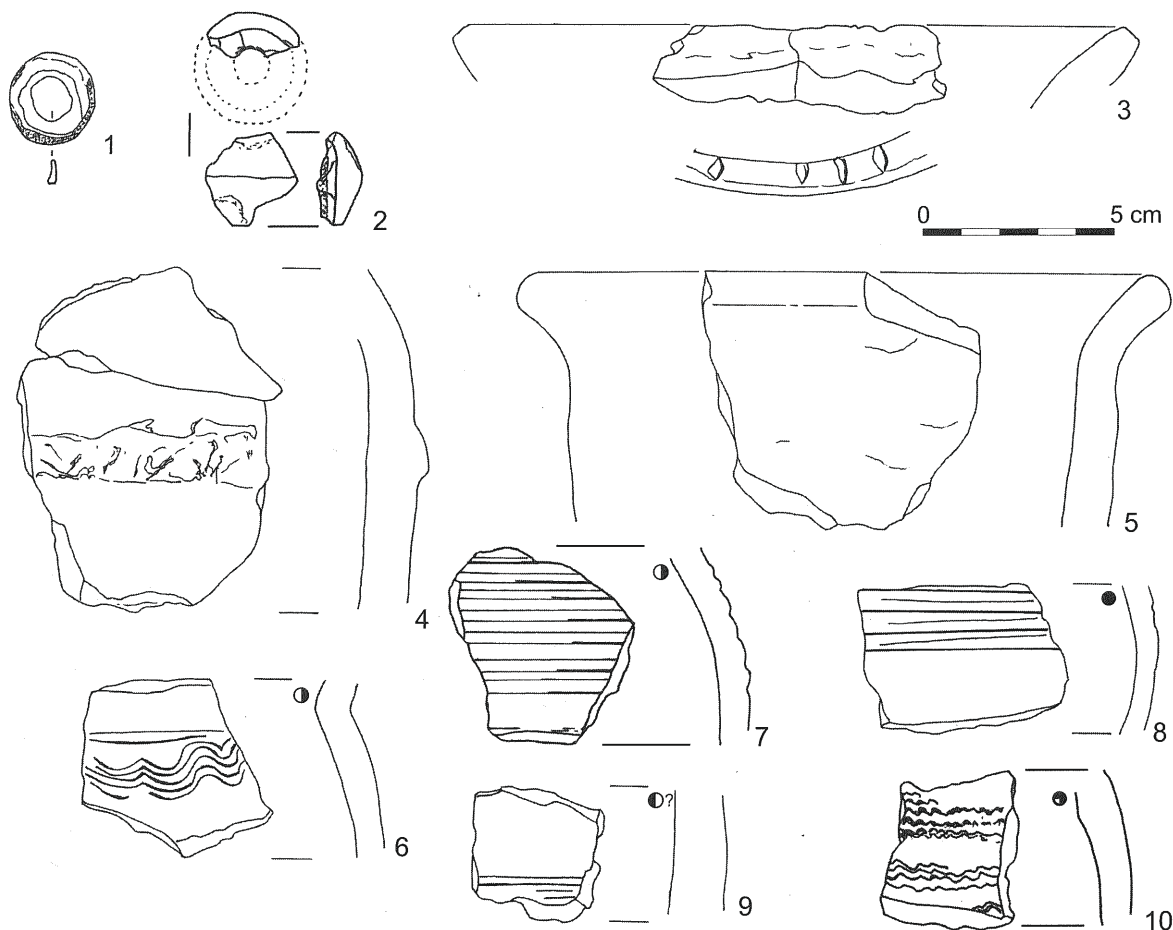
Abb. 5. Sanok-Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Plan und Profile des Objekts Nr. 3. Zeichn. M. Glinianowicz und P. N. Kotowicz

Рис. 5. Санок-Ольховцы, пов. Санокский, пам. 10. План и разрез объекта № 3. Рис. М. Глинянович и П. Н. Котович

sa-
zny.
wie,
zuś-
rtii
ono
zów
ady
jki,
ono
ich
ny.
ów:
en-
dyż
ny.
yła
ne
ich
m.
len
nej

Tabl. V. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Materiał zabytkowy z obiektu nr 3: 1-9 - ceramika. *Rys. P. N. Kotowicz*
 Taf. V. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Fundmaterial aus dem Objekt Nr. 3: 1-9 - Keramik. *Zeichn. P. N. Kotowicz*
 Табл. V. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. Вещевой материал из объекта № 3: 1-9 - керамика. *Рис. П. Н. Кото-*

Tabl. VI. Sanok-Olchowce, pow. sanocki, stan. 10. Materiał zabytkowy z humusu: 1 - kółko brązowe; 2 - fragment glinianego przęślika; 3-10 - ceramika. *Rys. P. N. Kotowicz*
 Taf. VI. Sanok- Olchowce, Kreis Sanok, Fst. 10. Fundmaterial von der Humusschicht: 1 - Bronzerad; 2 - Tonwirtelfragment; 3-10 - Keramik. *Zeichn. P. N. Kotowicz*
 Табл. VI. Санок-Ольховцы, пов. Саноцкий, пам. 10. Вещевой материал из слоя гумуса: 1 - бронзовое кольцо; 2 - фрагмент глиняного пряслица; 3-10 - керамика. *Рис. П. Н. Котович*

partii w postaci wielokrotnej linii falistej wykonanej wielozębnym narzędziem. Na jednym, silnie zniszczonym brzuścu wystąpił też ornament wielokrotnej, dookólnej linii.

Niewykluczone, iż z wczesnośredniowiecznym horyzontem osadniczym wiązać można także obiekt nr 10 (ryc. 3), w którym, jak wspomniano wyżej, nie odkryto materiału użytkowego. Jest to niewielki dołek posłupowy (40 x 34 cm, miąższość 12 cm) o klinowato zakończonym dnie. Barwa jego wypełniska – wewnątrz szaroczarna, na zewnątrz brązowa, jest identyczna jak pozostałych obiektów wczesnośredniowiecznych. Jego położenie w sąsiedztwie obiektu nr 1 na granicy wykopów 4, 4A i 4B, może sugerować, iż oba obiekty stanowiły nierozpoznany bliżej zespół funkcjonalny.

* * *

Centralne miejsce wśród interesujących nas obiektów wczesnośredniowiecznych miał niewątpliwie częściowo zniszczony, obiekt nr 2. Ze względu na kształt (zwłaszcza na niższym poziomie) i rozmiary skłonni jesteśmy uznać go za relikty wczesnośredniowiecznego obiektu ziemnego w typie półziemianki. Interesujące, że w części S został on wyraźnie poszerzony poprzez dodanie wyodrębnionego, dość szerokiego, prostokątnego aneksu (dł. 1,90 m; szer. 0,6 m), być może wejścia do budynku. Przeciw interpretacji obiektu jako budynku mieszkalnego mógłby przemawiać brak wyraźnego urządzenia grzewczego. Warto jednak zauważyć, że część obiektów tego typu (np. z grodziska w Zawadzie, pow. tarnowski – ob. 26/84, 67/86) pozbawiona była pieca czy paleniska, co wcale nie musi oznaczać, że wcześniej go tam nie było (A. Cetera 1994, s. 260; ostrożnie: J. Poleski 2004, s. 144, 148, 334). Również powierzchnia obiektu nr 1 (15,3 m²) jest typowa dla podobnej grupy budynków czworokątnych, zarówno w okresie wczesnosłowiańskim, jak i później (A. Cetera 1994, s. 261; S. Cygan 2006, s. 126). Ostrożnie przyjmujemy więc, że mamy tutaj do czynienia z półziemiankowym obiektem o charakterze mieszkalnym, jednak bez zarejestrowanego systemu grzewczego.

Opisane wyżej charakterystyczne cechy obiektów nr 1 i 3 pozwalają uznać je za tzw. jamy wannowate. Obiekty tego typu bardzo licznie reprezentowane są na stanowiskach małopolskich. Ponad 20 jam wannowatych odkryto na osadzie w Bachórze, pow. rzeszowski, stan. 16. Posiadają one zarysy w kształcie zbliżonym do prostokąta o zaokrąglonych narożnikach i nieckowate przekroje. Ich chronologia określana jest tutaj na VII/VIII–IX/X w. (M. Parczewski 1984, s. 216; 1996, s. 274, ryc. 15; 1997, s. 208). Autor uważa, iż stanowią one tutaj młodszy typ budowli mieszkalnych, które zastąpiły wczesnosłowiańskie kwadratowe półziemianki (M. Parczewski 1996, s. 279; krytycznie: W. Szymański 2000, s. 364–365). Z reguły brak w nich śladów palenisk. Wyjątkiem może być tutaj obiekt nr 45, w którego dolnej partii, przy ścianie N-E, znajdowało się najprawdopodobniej palenisko, ponieważ wystąpiły w tym miejscu w większej ilości duże grudy polepy (M. Parczewski 1984, s. 216). Dwa obiekty wannowate (nr 11 i 19 – rozmiary: 6,0 x 3,0 i 5,5 x 3,0 m) wystąpiły także na terenie osady wczesnośredniowiecznej w Uluczu, pow. brzozowski, stan. 3, datowanej głównie na VIII–IX w. (I. Mianowska 2001, s. 82, Abb. 20–21). Z dwoma podobnymi, sąsiadującymi ze sobą obiektami (nr 1 i 3), mamy też najprawdopodobniej do czynienia w przypadku jam odkrytych na stan. 11 w Dynowie, pow. rzeszowski, datowanych na fazę plemienną wczesnego średniowiecza (A. Kostek 1997, s. 94–95, ryc. 4). Kolejne

dwa obiekty tego typu zostały odkryte na osadzie Przemysł-Przekopana, pow. loco, stan. 124. Chronologia osady zamyka się między VIII?, a raczej IX i X w. (M. Tworzydło 2000, s. 87–88, 91; 2001, Abb. 10–11). Bliżej niedatowany obiekt tego typu wystąpił również na pobliskiej osadzie z IX – początków XII w. w Lesku, pow. loco, stan. 2 (M. Zielińska 1979, s. 66, tabl. V:e-g). Kilka obiektów wannowatych odkryto też na grodzisku w Naszacowicach, pow. nowosądecki, (J. Poleski 2004, s. 271, ryc. 124, 126). Dziewięć obiektów tego typu znanych jest ze wspomnianego już grodziska w Zawadzie. Ich wymiary mieszczą się w przedziale od 2,6 x 1,9 do 4,4 x 2,3 m, przy przeciętnej powierzchni użytkowej oscylującej w granicach 7–9 m² (A. Cetera 1994, s. 256).

W literaturze przedmiotu nadal trwa dyskusja, odnośnie do funkcji takich obiektów. Wcześniej interpretowano je jako relikty jam przypieczowych wraz ze szczątkami palenisk (M. Parczewski 1984, s. 217). Dziś większość badaczy przyjmuje, że stanowią one wgłębione partie budynków naziemnych, zajmujących większą powierzchnię, przy czym jest to trudne do jednoznacznego udowodnienia (Z. Kobyliński 1988, s. 102; W. Szymański 2000, s. 363–364). Na podstawie wyników badań obiektów tego typu na grodzisku w Zawadzie wysunięto tezę mówiącą, że stanowiły one typ naziemnych budowli mieszkalnych, być może o konstrukcji plecionkowej, oblepianej gliną⁸. Interpretacja tych obiektów jako budynków mieszkalnych związana jest z ich stosunkowo dużą powierzchnią użytkową, regularną formą przekrojów oraz typowo „domowym” inwentarzem. W tym ostatnim przypadku chodzi przede wszystkim o obecność znacznej ilości ceramiki i wyrobów z żelaza oraz przęślików przy niemal zupełnym braku materiału odpadkowego: kości zwierzęcych, żużli, sugerujących gospodarcze przeznaczenie. Brak w nich jednak, podobnie jak w przypadku obiektów z Sanoka-Olchowic, wyraźnych śladów sugerujących istnienie urządzeń grzewczych⁹. Wobec stwierdzonego współwystępowania obiektów tego typu z półziemiankami, A. Cetera uznał, że mogły być wykorzystane do celów mieszkalnych jedynie w okresie letnim, podczas gdy solidniejsze i cieplejsze półziemianki służyły do tych celów zimą (A. Cetera 1994, s. 256–257). J. Poleski stwierdził natomiast, że tego typu obiekty nie mogą być uznane za relikty zagłębionych w ziemię budynków mieszkalnych ze względu (głównie) na niezbyt równe dna i brak urządzeń grzewczych. Być może jednak niektóre z nich mogły pierwotnie stanowić zagłębione w ziemię części naziemnych domostw (piwniczki) (J. Poleski 2004, s. 144).

Analiza rozplanowania tych obiektów na grodzisku w Zawadzie nakazuje jednak pewną ostrożność w takich interpretacjach. Warto zauważyć, że w kilku przypadkach współwystępują one z relikdami półziemiankowych budynków czworokątnych, tworząc swego rodzaju „gniazda” (J. Poleski 2004, s. 148). Odległość między nimi nie przekracza zasad-

⁸ Z. Kobyliński uważał natomiast, iż warto brać pod uwagę zastosowanie dla nich w partii naziemnej lekkiej konstrukcji szalowej (Z. Kobyliński 1988, s. 110, ryc. 61).

⁹ Podobnie jak w przypadku odkrytych w Sanoku-Olchowcach i Bachórze, w obiektach tych zarejestrowano obecność silnie przepalonych i pokruszonych kamieni, nietworzących jednak skupisk sugerujących istnienie tutaj palenisk (A. Cetera 1994, s. 256). Istnienia elementów grzewczych nie można jednak do końca wykluczyć, tym niemniej nie można też pominąć tezy, że jest to pozostałość po spaleniu się budynku (M. Tworzydło 2000, s. 90).

nico 2 m. Symptomatyczny jest tutaj przykład dwóch takich zespołów. Jeden z nich tworzą obiekty nr 61/86 i 62/86, natomiast drugi – obiekty 67/86 i 68/86 oraz owalny obiekt 69/86 (A. Cetera 1994, il. 3). Wydaje się, że w obu przypadkach mamy do czynienia z przemyślanym układem mieszkalno-gospodarczym, w którym większe obiekty czworokątne, półziemiankowe były użytkowane jako budynki mieszkalne, natomiast wydłużone jamy wannowate (i obiekt owalny) zdają się pełnić funkcje dodatkowe – gospodarcze, tworząc w pełni zintegrowane funkcjonalnie zagrody (tak J. Poleski 2004, s. 148). Podobne wnioski nasuwają się w trakcie analizy rozplanowania obiektów z interesującej nas tutaj osady w Sanoku-Olchowcach. Tutaj również odległość między domniemanym obiektem mieszkalnym a wydłużonymi jamami wannowatymi nie jest duża – nie przekracza 2,5 m. Obie jamy nawiązują w pewnym sensie do usytuowania przestrzennego obiektu nr 2, umiejscowione są równolegle do linii jego ścian bądź na ich przedłużeniu. Dlatego też skłonni jesteśmy widzieć w nich obiekty gospodarcze o niesprecyzowanej bliżej konstrukcji – być może naziemnej.

* * *

Ścisłe datowanie odkrytych obiektów ze względu na brak niezależnych wyznaczników chronologicznych jest na dzisiaj niemożliwe. Nie przybliżyła jej odkryty w obiekcie nr 1 fragment przęślika (średn. ok. 4,0 cm; średn. otworu 0,9 cm; wys. 2,3 cm), reprezentujący formę dwustożkową o w przybliżeniu płaskich biegunach (tabl. I, 10), nawiązującą do typu 1a wg M. Parczewskiego (M. Parczewski 1988, s. 89). Wykonano go z gliny z domieszką naturalną i bardzo drobnego piasku (tabl. I, 10). Przęśliki takie są jednymi z najbardziej rozpowszechnionych na terenie Słowiańszczyzny już w fazie wczesnosłowiańskiej (M. Parczewski 1988, s. 89), trwając aż do schyłku wczesnego średniowiecza (por. np. J. Kaźmierczyk 1966, ryc. 27:4–5, 43:8; M. Parczewski 1989, tabl. II:14, 19; M. Brzostowicz 2002, ryc. 38:6–7). Wolorów chronologicznych nie ma również kamienna płytką szlifierska odkryta w obiekcie nr 2. Zabytek ma kształt nieregularnego, płaskiego prostokąta z zaokrąglonymi krawędziami i wklęsłymi bokami (dł. 8,4 cm; największa szer. 4,7 cm; gr. 0,7 cm). Na jednej ze stron widoczna jest głęboka rysa – ślad po użytkowaniu. Niewielkie zadziory widoczne są też na krawędziach płytki (tabl. III, 9). Płytki szlifierskie oraz pokrewne im oselki są dość częstymi zabytkami na stanowiskach wczesnośredniowiecznych, także w Małopolsce. Znaczną ich ilość odkryto na osadzie w Krakowie Nowej Hucie-Mogile, pow. krakowski, gdzie na kilku zabytkach zarejestrowano także ślady użytkowania (np. R. Hachulska-Ledwos 1971, s. 156, tabl. XC:3). Tylko jeden przedmiot żelazny z obiektu nr 2 nadawał się po konserwacji do szczegółowszej analizy (tabl. II, 1). Jest to dość masywny gwóźdź o płaskiej, owalnej główce i czworobocznej w przekroju nóżce, na którą nałożono kwadratową podkładkę (wys. 5,2 cm; średn. główki 2,3 x 1,7 cm; gr. nóżki 0,5 x 0,7 cm; szer. podkładki 2,3 cm; gr. podkładki 0,2 cm). Podobne przedmioty wykorzystywane były do łączenia ze sobą dwóch drewnianych elementów, np. klepek w poszyciach wczesnośredniowiecznych (głównie skandynawskich w tym wypadku) statków¹⁰ i łodzi (por. W. Filipowiak 1996, ryc. 2–3).

¹⁰ Do niedawna okucia takie wiązało się dość jednoznacznie z elementami konstrukcyjnymi tarcz (por. P. Świątkiewicz 2002,

Z konieczności datowanie osady wczesnośredniowiecznej w Sanoku-Olchowcach musimy określać jedynie ramowo na podstawie odkrytej tutaj ceramiki. Analogie z okolicznych stanowisk, na których wystąpiła ceramika o podobnych cechach, wskazują, że czas funkcjonowania osady przypada na IX–X w. Na VIII – początek X w. datowano obiekty z osady w Sanoku, pow. loco, stan. 54 (E. Pohorska-Kleja 2006), jednak nawiązując do tych materiałów, warto zwrócić uwagę na znacznie większy udział fragmentów ceramiki z domieszką tłucznią. Podobną do zbioru z Sanoka, stan. 54, ceramikę, zestawioną przez K. Łojowską w grupie I odkryto na grodzisku „Horodyszcz” w Trepczy, pow. sanocki, stan. 2 (K. Łojowska 2006, s. 404–409). Autorka datuje ją na koniec IX i X w. Większą domieszką piasku charakteryzował się natomiast materiał ceramiczny odkryty na osadzie w Uluczu, stan. 3. Osada ta datowana jest ramowo na VII–X w., ale najbardziej prawdopodobny okres jej użytkowania przypada na VIII–IX w. (I. Mianowska 2001). Na fazę plemienną wczesnego średniowiecza datowany jest również materiał z dwóch obiektów na osadzie odkrytej w Dynowie (A. Kostek 1997).

Zespoły ceramiczne ze wszystkich trzech obiektów wykazują duże zbieżności zarówno jeśli chodzi o technikę wykonania i wykończenia naczyń, zastosowaną domieszkę, jak i ornamentykę. Możemy więc z dużą dozą prawdopodobieństwa przyjąć, że funkcjonowały one w jednym przedziale czasowym, być może nawet równocześnie. Należy jednak zwrócić uwagę, że wśród odkrytych fragmentów naczyń znajdują się formy wykonane dość „prymitywnie”, słabo lub zupełnie nieobtoczone (?), z domieszką gruboziarnistego piasku, niekiedy też tłucznią. Obok nich znajdują się naczynia starannie wykonane z domieszką drobnoziarnistego piasku, wyraźnie obtoczone w górnych partiach, a poniżej wygładzane. Fakt ten świadczyć może albo o dość długim użytkowaniu tych obiektów, albo o znalezieniu się części zbioru ceramicznego na złożu wtórnym¹¹, lub też o istnieniu na obszarze podsanockim w jednym czasie warsztatów produkujących oba rodzaje ceramiki, może przeznaczonej do różnych celów (na ten temat również J. Poleski 2004, s. 17). Wśród brzegów naczyń brak jest grupy form silnie profilowanych. Występują formy zbliżone do grup A-E, w pojedynczych przypadkach F i I (?) wg J. Poleskiego, które w Naszacowicach dominowały wśród materiałów wiązanych z pierwszymi fazami zasiedlenia grodu (fazy I(A) – II), datowanymi od połowy VIII po X w. (J. Poleski 2004, s. 287–288, tab. 4). Również ornamentyka naczyń wykazuje zbieżność z typami wyróżnionymi przez J. Poleskiego dla Naszacowic (typy a, b, c, d, e, i), a datowanymi głównie na okres przed X w. (J. Poleski 2004, s. 25, ryc. 53–55).

* * *

Dwusezonowe badania ratownicze pozwalają na wysnucie kilku wniosków natury ogólnej. Po pierwsze, stanowisko w tej części jest mocno zniszczone przez głęboką orkę, co spowodowało, że wszelkie ślady płytkich obiektów zostały bezpowrotnie utracone, a materiał zabytkowy wystąpił głównie w humusie. Po drugie, w tej części stanowiska da się wyróżnić przynajmniej 4 fazy chronologiczne: a) późna epoka brązu – wczesna

s. 77), co spotkało się już w literaturze z krytyką (J. Wrzesiński 2007, s. 224, przyp. 13).

¹¹ Wydaje się to mniej prawdopodobne, chociaż przebadany fragment stanowiska jest zbyt skromny, aby wyciągać kategorię wnioski odnośnie do długości jego funkcjonowania.

epoka żelaza; b) okres wpływów rzymskich; c) okres wczesnośredniowieczny; d) okres nowożytny. Po trzecie, badania wykazały istnienie w tej części stanowiska zespołu osadniczego z IX–X w., złożonego prawdopodobnie z obiektu mieszkalnego (ob. 2) i sąsiadujących z nim dwóch obiektów gospodarczych o wydłużonych kształtach (ob. 1 i 3) i dość znacznej powierzchni. Umiejscowiono je od strony zachodniej i południowej, generalnie równolegle dłuższymi bokami do ścian budynku mieszkalnego. Całość tworzy układ przy-

pominający rodzaj zagrody jednodworczej. Jest to pierwsze tego typu odkrycie na terenie Kotliny Sanockiej¹². Niewykluczone, że wkraczająca w tę część Sanoka intensywna zabudowa, w postaci domów jednorodzinnych, a co za tym idzie, potrzeba stałej kontroli konserwatorskiej nad stanowiskiem, pozwoli w przyszłości na poszerzenie naszej wiedzy odnośnie zarówno do zasięgu, jak i form osadnictwa wczesnośredniowiecznego oraz doprecyzowanie chronologii znalezisk ze starszych okresów.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Brzostowicz M.
2002 *Bruszczeński zespół osadniczy we wczesnym średniowieczu*, Poznań.
- Cetera A.
1994 *Budynki mieszkalne z grodziska w Zawadzie k. Tarnowa (na tle porównawczym)*, „Rocznik Tarnowski”, 1994, s. 255–276.
- Cygan S.
2006 *Wczesnosłowiańskie półziemianki kwadratowe w strefie Karpat polskich i słowackich*, [w:] Gancarski J. (red.), *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, s. 123–134.
- Filipowiak W.
1996 *„Żywot” statku wczesnośredniowiecznego*, [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Słowiańszczyzna w Europie średniowiecznej*, t. 2, Wrocław, s. 91–96.
- Hachulska-Ledwos R.
1971 *Wczesnośredniowieczna osada w Nowej Hucie-Mogile*, „MANH”, t. 3, Kraków, s. 7–210.
- Kobyliński Z.
1988 *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*, Wrocław.
- Kaźmierczyk J.
1966 *Wrocław lewobrzeżny we wczesnym średniowieczu. Część I*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kostek A.
1997 *Badania ratownicze na stanowisku 11 w Dynowie, w województwie przemyskim*, „RPrzemyski”, t. 33/5, s. 93–106.
- Łojowska K.
2006 *Wczesnośredniowieczna ceramika z grodziska „Horodyszcz” w Trepczy koło Sanoka*, [w:] Gancarski J. (red.), *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, s. 392–451.
- Mianowska I.
2001 *Frühmittelalterliche Siedlung von Ulucz, Kr. Brzozów*, [w:] Parczewski M. (red.), *Quellen zur slawischen Besiedlung im Karpatengebiet, Bd. 1*, „Moravia Magna. Seria Polona”, t. I, Kraków, s. 61–115.
- Parczewski M.
1984 *Prace wykopaliskowe na stanowisku 16 w Bachórze, woj. Przemyski, w roku 1976 oraz omówienie najważniejszych wyników dotychczasowych badań*, „MSROA za lata 1976–1979”, s. 214–218.
- 1988 *Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Krytyka i datowanie źródeł archeologicznych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- 1989 *Żukowice pod Głogowem w zaraniu średniowiecza*, „Głogowskie Zeszyty Naukowe”, t. 2, Głogów.
- 1996 *Rezultaty badań wykopaliskowych w Bachórze w latach 1993–1995*, „MSROA”, t. 17, s. 263–282.
- 1997 *Trzynasty sezon badań wykopaliskowych w Bachórze na stanowisku 16*, „MSROA”, t. 18, s. 195–209.
- Pohorska-Kleja E.
2006 *Materiały wczesnośredniowieczne z wielokulturowej osady w Sanoku, stan. 54, woj. podkarpackie*, [w:] Gancarski J. (red.), *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, s. 177–190.
- Poleski J.
2004 *Wczesnośredniowieczne grody w dorzeczu Dunajca*, Kraków.
- Szymański W.
2000 *Trudne problemy w poznawaniu starszych faz wczesnego średniowiecza na ziemiach polskich*, [w:] Kobusiewicz M., Kurnatowski S. (red.), *Archeologia i prehistoria polska w ostatnim półwieczu*, Poznań, s. 353–379.
- Świątkiewicz P.
2002 *Uzbrojenie wczesnośredniowieczne z Pomorza Zachodniego*, „Acta Archaeologica Lodziensia”, t. 48, Łódź.
- Tworzydło M.
2000 *Wczesnośredniowieczna osada Przemyski-Przekopana, stanowisko nr 124*, „RPrzemyski”, t. 36/1, s. 83–98.
- 2001 *Das Fundmaterial aus der frühmittelalterlichen Siedlung von Przemyski, st. 124*, [w:] Parczewski M. (red.), *Quellen zur slawischen Besiedlung im Karpatengebiet, Bd. 1*, „Moravia Magna. Seria Polona”, t. I, Kraków, s. 117–160.
- Wrzesiński J.
2007 *Gdzie się podzieli piastowscy „clipeati”?*, [w:] Bogacki M., Franz M., Pilarczyk Z. (red.), *Wojskowość ludów Morza Bałtyckiego. Mare integrans. Studia nad dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego*, Toruń, s. 218–229.
- Zielińska M.
1979 *Osada wczesnośredniowieczna w Lesku, woj. Krosno*, „MSROA za lata 1973–1975”, s. 61–81.

¹² Ostatnio dwa półziemiankowe obiekty o charakterze mieszkalnym wraz z umieszczonymi w narożnikach piecami oraz kilka jam o charakterze gospodarczym odkryto w trakcie badań, datowanej na fazę plemienną wczesnego średniowiecza, osady podgrodowej w Trepczy, pow. sanocki, stan. 25. Za informację tę dziękuję autorowi badań – panu mgr. Marcinowi Glinianowiczowi z Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku.

Komplex der frühmittelalterlichen Objekte auf der multikulturellen Siedlung Nr. 10 in Sanok- Olchowce

Zusammenfassung

In den Jahren 2006–2007 wurden Rettungsgrabungen an der Fundstelle Nr. 10 (AZP/Archäologische Aufnahme Polens/113-79/9) in Sanok- Olchowce, Kreis Sanok durchgeführt. Die Grabungen wurden wegen des geplanten Hausbaus, in dem südwestlichen Teil der Fundstelle, in der Widokowa- Str. aufgenommen. Insgesamt wurden, im Laufe von zwei Grabungskampagnen, 174 qm in 7 Grabungsschnitten untersucht und man legte 10 archäologische Objekte frei. Leider enthielt die Mehrheit der Objekte (kleine Gruben und Pfostenlöcher) kein archäologisches Material (Obj. 5–6, 8–10). Nur in dem Objekt 4 stieß man auf 3 winzige Keramikfragmente mit bisher unbestimmter Chronologie (das eine Fragment könnte als frühmittelalterlich bestimmt werden), und im Objekt 7 (es wurde nur zur Hälfte exploriert) kam nur ein Keramikfragment mit zerstörten Oberflächen und unbestimmter Chronologie (römisches oder neuzeitliches) vor. Besonders beachtenswert sind große Objekte (1–3) mit frühmittelalterlicher Chronologie.

Das mit dem Fundamentschnitt zerstörte Objekt Nr. 1 (Abb. 3.) ist vermutlich eine Grube mit länglicher, ovaler Form und den Ausmaßen 710 x 290 (die Fläche ca. 20,6 qm), der Dichte 20 bis 30 cm und flachem Boden. Die intensiv schwarze Verfüllung beinhaltete große Mengen verbrannter Steine und keramisches Material, sowie auch Fragment eines Tonwirtels, zwei Hornsteinklumpen und Schlacke (Abb. 4.).

Das Objekt Nr. 2 (Abb. 5), das teilweise durch den Fundamentschnitt zerstört wurde, hatte auf dem Freilegungsniveau die Form eines Vierecks mit gerundeten Ecken (das war auf dem niedrigeren Niveau besser sichtbar), mit den Ausmaßen von 4,23 x 3,63 m und der Dichte ca. 30 cm. In den Profilen hatte das Objekt die Form einer Mulde mit flachem Boden. Die intensiv schwarze Verfüllung enthielt verbrannte, zufällig auf der ganzen Objektfläche verstreute Steine. Man beobachtete keinen Ofen, aber im Nordteil des Objekts registrierte man eine größere Steinansammlung, die man als seine Überreste interpretieren kann. Aus der Verfüllung explorierte man vor allem das Keramikmaterial und wenige Lehmewurfklumpen, Schlacke, eine Schleifplatte mit Nutzungsspuren und 4 Eisengegenstände, darunter eine Nadel mit Untergeschiebe und ein Fragment von zwei mit einem Niet aneinander befestigten Eisenplatten (Abb. 6–8).

Das Objekt Nr. 3 (Abb. 9) hatte auf dem Freilegungsniveau die Form eines Rechtecks mit leicht gerundeten Ecken

und den Ausmaßen 390 x 200 cm (die Fläche 7,8 qm) und der Dichte ca. 20 cm. In den Profilen hatte das Objekt die Form einer Mulde mit flachem Boden. Die Verfüllung war intensiv schwarz mit grauen Aufhellungen. Man registrierte in ihm große Mengen oft verbrannter Steine. Aus der Verfüllung explorierte man vor allem Keramikfragmente, aber auch kleine Mengen der Lehmewurfklumpen, Holzkohlenstücke und zwei Hornsteinklumpen. In dem oberen Teil der Verfüllung registrierte man ein paar verbrannte Knochen.

Es ist nicht ausgeschlossen, dass man auch das Objekt Nr. 10 mit dem frühmittelalterlichen Besiedlungshorizont verbinden kann (Abb. 3), in dem, wie schon früher erwähnt wurde, kein Fundmaterial festgestellt wurde. Es ist ein kleines Pfostenloch (40 x 34 cm, Dichte 12 cm) mit dem keilförmig abgeschlossenen Boden. Die Farbe seiner Verfüllung war innen grau-schwarz, außen dagegen braun und ist mit den Verfüllungen restlicher frühmittelalterlicher Objekte identisch. Seine Lokalisierung in der Nachbarschaft des Objekts Nr. 1 kann darauf hinweisen, dass beide Objekte einen näher nicht erfassten funktionellen Komplex darstellten.

Die Analyse identischer Objekte scheint aufzuweisen, dass man hier mit einem gleichzeitigen Komplex zu tun hat, den man als einen Einzelhof interpretieren kann. Den zentralen Platz hatte hier ein viereckiges Wohnobjekt (?) Nr. 2, neben dem zwei Objekte von wirtschaftlichem Charakter- so genannte wannenförmige Gruben (Objekte Nr. 1 und 3) existierten.

Eine genaue Datierung der freigelegten Objekte ist heute, wegen des Fehlens unabhängiger chronologischer Determinanten, unmöglich. Deswegen müssen wir die Chronologie der frühmittelalterlichen Siedlung in Sanok- Olchowce nur allgemein, aufgrund der hier freigelegten Keramik, bestimmen. Die Analogien, von den umliegenden Fundstellen mit ähnlicher Keramik, weisen auf, dass die Nutzungszeit der Siedlung für das IX.–X. Jh. bestätigt werden kann.

Zum Schluss soll man vermerken, dass an der Fundstelle auch zahlreiche Menschenspuren registriert wurden, die in frühere als das Mittelalter Epochen zurückreichen. Mit Sicherheit können wir noch drei Besiedlungshorizonte unterscheiden: späte Bronzezeit- frühe Eisenzeit, Römerzeit und Neuzeit.

Комплекс раннесредневековых объектов на многослойном поселении № 10 в Саноке-Ольховцах

Резюме

В 2006–2007 гг. осуществлены охранные работы на памятнике № 10 (АСП 113-79/9) в Саноке-Ольховцах, пов. Саноцкий. Вынудили проведение исследований сообщения о планирующемся размещении жилищного объекта в юго-западной части памятника на улице Видоковой. В целом, в течение двух полевых сезонов вскрыто поверхность площадью более 174 м² в 7 раскопах и выявлено 10 археологических объектов. К сожалению, большинство обнаруженных объектов (небольших ям, в том числе и столбовых) не содержали вещевого материала (объекты 5–6, 8–10). Единственно в объекте № 4 обнаружены три микроскопических фрагмента керамики неопределенной хронологии (один из них может быть раннесредневековым), а в объекте № 7 (раскрыт частично) выступил всего один фрагмент керамики с поврежденной поверхностью и неопределенной хронологии. Особого внимания, следовательно, заслуживают большие объекты раннесредневекового происхождения, обозначенные № от 1 до 3.

Объект № 1 (рис. 3), разрушенный котлованом фундамента – это, вероятно, яма вытянутого, овального очертания размером 710 x 290 см (площадью около 20,6 м²), толщиной от 20 до 30 см и с плоским дном. Насыщенно-черное заполнение содержало значительное количество пережженных камней и керамический материал, а также фрагмент глиняного пряслица, два куска роговика и шлак (рис. 4).

Объект 2, частично разрушенный котлованом фундамента, на уровне обнаружения имел очертания прямоугольника с округленными углами (лучше это просматривалось на низшем уровне) площадью 4,23 x 3,63 м и толщиной около 30 см. В разрезах объект приобрел линзовидную форму с достаточно плоским дном. Заполнение интенсивно черного цвета, с пережженными камнями, случайно разбросанными по всей поверхности объекта. Не подтверждено наличия печи, но в северной части зафиксировано несколько большее скопление камней, которое могло бы быть ее остатками. Из заполнения добыт, главным образом, керамический материал и немногочисленные куски обмазки, шлака, шлифовальная плитка со следами использования и четыре железных предмета, в том числе гвоздь с подкладкой и фрагмент двух железных бляшек, скрепленных заклепкой (рис. 6–8).

Объект № 3 на уровне обнаружения приобрел очертания прямоугольника с легко округленными углами

размером 390 x 200 см (площадь 7,8 м²) толщиной около 20 см. В разрезах объект имел линзовидную форму с плоским дном. Заполнение насыщено черного цвета с серыми просветлениями, в котором выявлено большое количество камней, часто пережженных. В этом же заполнении обнаружены, в основном фрагменты керамики, но также незначительное количество комков обмазки, древесный уголь и два куска роговика. В верхней части заполнения зафиксировано присутствие нескольких небольших пережженных костей.

Не исключено, что к раннесредневековому строительному горизонту можно отнести также объект № 10 (рис. 3), в котором, как упоминалось выше, не выявлен вещевой материал. Это небольшая столбовая ямка (40 x 34 см, толщиной 12 см) с клинообразно оформленным дном. Цвет ее заполнения (внутри серо-черный, извне – коричневый) тождественен как у остальных раннесредневековых объектов. Нахождение ямы по соседству с объектом № 1, возможно, указывает, что оба объекта составляли неопределенный ближе единый функциональный комплекс.

Анализ идентичных объектов, кажется, указывает на то, что здесь речь идет об одновременном комплексе, который можно попытаться идентифицировать как однодворовую усадьбу. Центральное место занимал бы здесь четырехугольный жилищный объект (?) № 2, которому сопутствовали два объекта хозяйственного назначения – т. н. корытообразные ямы (объекты № 1 и 3).

Четкая датировка выявленных объектов, в виду отсутствия независимых хронологических индикаторов, на сегодняшний день невозможна. В свою очередь, датировка раннесредневекового поселения в Саноке-Ольховцах определена в общих границах на основании только обнаруженной здесь керамики. Аналогии с близлежащих памятников, где выступила керамика с подобными признаками, указывают, что время функционирования поселения приходится на IX–X век.

Подводя итоги, следует подчеркнуть, что на памятнике, кроме раннего средневековья, зафиксированы также немногочисленные следы присутствия человека из иных эпох. С уверенностью здесь можно выделить еще три строительных горизонта: эпоха поздней бронзы – раннежелезное время, период римских влияний и новое время.